

У БОРОТЬБІ З НІМЕЦЬКИМИ СПЕЦСЛУЖБАМИ (1943–1944 рр.)

Виявлення фальшивих документів і нагород

У період війни 1941–1945 рр. підрывну роботу проти СРСР провадили численні розвідувально-диверсійні групи й агенти, що їх засилали за лінію фронту спеціальні служби нацистської Німеччини – абвер, „Цеппелін”, „Зондерштаб Росія”, відділи військової розвідки при штабах частин і з'єднань „ІЦ” та інші. Залежно від ситуації вони застосовували як загальні, так і специфічні форми й методи шпигунства та диверсій, добирали виконавців, визначали райони їхньої дислокації, ставили ті чи інші завдання. Великої уваги надавалося забезпеченням надійного маскування агентури, зокрема використанню радянської військової і спеціальної форми, документів, нагород тощо.

Загальні атрибути маскування „довірених осіб” ворога (національність, мова, одяг та ін.) диктувалися районом дій, наявністю там воєнного стану, складом населення та ще багатьма іншими факторами. У глибокий тил їх скеровували буцімто як біженців, евакуйованих або спеціалістів, відповідно й екіпірували. У прифронтових районах німецькі спецслужби використовували форму працівників міліції, пожежників, залізничників, командирів і молодшого начальницького складу Червоної армії і флоту. Особливо цінних агентів одягали в однострій співробітників НКВС–НКДБ, „Смершу”,

що, як вважалося, мало викликати в населення, військових патрулів, територіальних правоохранних структур більшу повагу й довіру.

Військовій формі, найчастіше польовій командирській віддавали перевагу в умовах дій поблизу фронту. Завдяки цьому агентам було легше розчинитися серед маси військовиків, які прямували на фронт, у тил на переформування, в медсанбат у зв'язку з пораненням тощо.

Кожен військовослужбовець, надто коли він перебував поза межами військової частини, повинен був мати при собі чимало різних документів: командири – посвідчення особи, рядові, сержанти, старшини – червоноармійську книжку, а крім того – припис про відрядження або відпустку посвідку; довідки медичних установ (після поранення); речову книжку; партійний (комсомольський квиток) і т. ін. Щоб пройти можливі перевірки, всі документи агентів мали відповідати – за часом видачі, підписами службових осіб, відмітками комендатур, відтисками печаток, штампами тощо – їхнім легендам.

У 1941–1942 рр. – в умовах дезорганізації, коли частини Червоної армії часто втрачали зв'язок поміж собою і з командуванням, потрапляли в оточення, постійно відступали, коли залізничні станції і шляхи були збиті величезними масами

біженців та евакуйовуваних – надійно прикрити тил від проникнення диверсантів і шпигунів не вдалося. За таких обставин ворогові було неважко роздобути зразки потрібних радянських документів. Колишній військовий розвідник генерал П.Голицин так згадує про характерні для літа 1941 р. події, свідком яких він був: „Протримавшись півдня на зайнятому рубежі, оборона похитнулася, почалися відхід і втеча [...] Сформовані тимчасові взводи й роти розсипалися, знову почався неорганізований відступ уздовж шосе. Обабіч дороги горіли машини, валялися трупи вбитих бійців, купи розкиданих документів розгромлених штабів, особові справи офіцерів, покинуте стрілецьке, артилерійське озброєння. Картина була моторошна”¹.

У перший період війни, використовуючи різні фактори, ворожа агентурно-розвідувальна мережа й диверсанти зуміли завдати відчутних втрат радянським військам на фронті й важливим об'єктам у тилу. Ці успіхи значною мірою завдячувалися надійному маскуванню. „Серед військ, що відступали, – пише П.Голицин, – ширілися чутки про перевдягнених німецьких диверсантів-парашутистів. Часта стрілянина, крики „Оточують, німці, диверсанти, парашутисти” викликали, особливо вночі, паніку. Внаслідок цього перемішувалися підрозділи, кидали техніку, зчинялася безцільна стрілянина. Нам тепер відомо, що німці справді засилали в тил частин диверсійно-розвідувальні групи, які успішно виконували покладені на них завдання в умовах малоорганізованого відходу радянських військ”².

Треба відзначити також, що в цей час співробітникам радянських контролюючих підрозділів бракувало досвіду оперативної роботи, зокрема щодо виявлення фальшивих і невідповідних документів. Ситуацію ускладнювало й те, що посвідчення особи командного складу армії і флоту були виготовлені в десятках друкарень, мали різні розміри, колір обкладинок, якість паперу тощо. Таке було і з документами співробітників НКВС, міліції, інших відомств і установ. Налагодити дієвий контроль за цих умов було дуже складно. Підроблені документи вилучали й вивчали лише після затримання агентів. Випадки знешкодження їх з причини виявлення фальшивих документів були тоді поодинокими.

Становище змінилося в 1943 р. Було проведено централізований обмін посвідчень особи й червоноармійських книжок на нові зразки. Відповідні контролюючі підрозділи набули досвіду. Посилився контроль під час перевірок документів.

У травні 1943 р. оперативно-технічний відділ „Б” НКДБ СРСР, що спеціалізувався на експертизі почерків, документів, нагород тощо, підготував перший випуск збірника „Матеріали з розпізнавання підроблених документів”. Тут подавалися систематизовані відомості про фальшування супротивником радянських документів, характеризувалися основні ознаки, особливості підробок і т. ін. Увага акцентувалася на головних деталях, що відрізняли фальшивки від оригіналів. З огляду на те, що різновидів документів, як уже згадувалося, було неприпустимо багато, запам'ятати всі їхні особливості й відповідно – ознаки підробок було

складно навіть досвідченим опера-
тивникам. Не випадково НКДБ в од-
ному з орієнтувань (грудень 1943 р.)
відзначав: „[...] стосовно деяких видів
документів, зокрема військових (по-
свідчення особи начскладу, приписи
про відрядження і т. ін.), німецька
розвідка ширше, ніж дотепер, вико-
ристовувала хибу нашого докумен-
тального господарства, яка полягає у
відсутності централізації виготов-
лення бланків найважливіших доку-
ментів і призводить до наявності не-
зліченої кількості різновидів того
 самого документа, що значно обме-
жує можливість їхньої оперативної
перевірки з метою встановлення ав-
тентичності. За останні місяці серед
документів, відібраних у закинутих у
наш тил німецьких агентів, виявлено,
наприклад, понад 30 різновидів блан-
ків припису про відрядження, причо-
му значна частина їх виготовлена не
шляхом фотомеханічного копіюван-
ня автентичних зразків, а видруку-
вана за абсолютно довільними фор-
мами складальним шрифтом. Уна-
слідок цього відпадає багато загаль-
них ознак фотомеханічного копію-
вання документів (зайві штрихи й
крапки, спотворення літер і т. ін.),
що звичайно використовуються як
відмітні особливості підробки. А при
відсутності обліку всіх різновидів
автентичних бланків, що їх виго-
товляють наші друкарні, зіставлення
бланків за загальною формою їх
вкрай утруднене й у багатьох випад-
ках неможливе”³.

Водночас констатувалося, що
„досвід застосування першого випус-
ку збірника [...] оперативними пра-
цівниками показав, що він є справді
корисним допоміжним посібником
при перевірці документів. Вміщений

у ньому матеріал виявився цілком
достатнім для того, щоб з великою
вірогідністю відповісти на питання
про те, чи походять досліджувані в
кожному конкретному випадку до-
кументи від німецької розвідки. Це
положення ми, зокрема, перевірили
в більш ніж 100 випадках аналізу до-
кументів у затриманих агентів. У пе-
реважній більшості серед них неод-
мінно був один або кілька описаних у
першому збірнику [...] Доцільність
випуску таких збірників підтверджу-
ється і тим фактом, що відзначено
випадки затримання німецької аген-
тури виключно шляхом перевірки
документів з використанням даних,
наведених у збірнику”⁴.

Як приклад можна навести випа-
док, що стався 1943 року на Ле-
нінградському фронті. Офіцер осо-
бливого відділу штабу фронту П.Ба-
биков за згаданим збірником проін-
структував про ознаки сфальшо-
ваних документів помічника комен-
данта штабу старшого лейтенанта
М.Іванова, який відповідав за видачу
перепусток у приміщення штабу.
Невдовзі до М.Іванова звернувся
молодий рослявий лейтенант з про-
ханням терміново пропустити його
до командувача фронту, оскільки
він має надзвичайно важливі роз-
відувальні дані. Перевіряючи його
документи, помічник коменданта
виявив відомі вже йому ознаки під-
робки. Лейтенанта затримали, ним
виявився якийсь І.Савенков, що про-
йшов індивідуальну підготовку при
абверкоманді 204 й мав завдання
ліквідувати командувача фронту
генерал-полковника Л.Говорова⁵.

Вивчення підроблених докумен-
тів і пошуки контрзаходів тривали.
У вересні 1943 р. вийшов другий

збірник матеріалів з розпізнавання підробок. Він був присвячений описові використовуваних супротивником печаток і штампів. А незабаром з'явився третій збірник. Його автори відзначали: „З часу випуску першого збірника [...] минуло 6 місяців. За цей період нагромадилися нові відомості як щодо змін у характері й різновидах підроблюваних німецькою розвідкою документів, так і щодо практичного досвіду роботи зі збірником з контролю документів. Ці дані доцільно систематизувати й описати [...]”

Зміни в характері й різновидах підроблених документів [...] для документного оформлення агентури, що засиляється в наш тил, зводяться в основному до такого:

1. Збільшення кількості різновидів того самого документа.
2. Поява нових фіктивних документів.
3. Зникнення з ужитку деяких, описаних у першому збірнику, різновидів фіктивних документів.
4. Деякі якісні зміни у виготовленні німецькою розвідкою підроблених документів.

Усі ці моменти будуть докладніше описані у відповідних розділах цього збірника[...]

Практика роботи зі збірниками показала також, що в описі підроблених документів доцільно вирізняти основні відмітні ознаки, на які контролер (оперативник) під час перевірки документів повинен передусім звертати увагу. Вирізnenня основної відмітної ознаки для кожного документа тим більш потрібне, оскільки при великій кількості різновидів підробок пам'ятати всі відмітні ознаки [...] дуже важко”⁶.

Різноманітність фіктивних документів збільшувалася, зокрема, й через те, що німецькі спецслужби перейшли від використання підроблених друкованих бланків до виготовлення машинописних і навіть рукописних підробок, насамперед довідок про поранення й лікування, відпускних посвідок та ін. У цьому разі основними методами виявлення сфальшованих документів були пошуки в їхньому тексті логічних помилок чи якихось інших невідповідностей, перевірка автентичності печаток і штампів тощо. Крім того, враховувалося, що ворожі розвідувальні центри мали у своєму розпорядженні порівняно невелику кількість друкарських машинок, не надто широким було й коло осіб, які заповнювали бланки й виготовляли рукописні підробки. Тому не без успіху застосувалась ідентифікація відбитків друкарських машинок і почерків, однак здебільшого це було можливим лише з участю співробітників відділу „Б”.

З огляду на велику кількість наявної в збірниках інформації використовувати їх було непросто. Вихід знайшли в узагальненні похибок основних фіктивних документів у коротких довідкових виданнях. За матеріалами кожного зі збірників відділ „Б” підготував „Короткі кишеневі довідники з перевірки документів”. Їх було надано для використання співробітникам „Смершу”, територіальних органів НКДБ і НКВС, військових комендатур тощо. Як зазначав в інструкції до цих довідників заступник начальника відділу „Б” полковник держбезпеки Палкін, мета їх – „правити за посібник для оперативних працівників, що безпосередньо

контролюють документи в потягах, вокзалах, готелях, на контрольних пунктах і в польових умовах [...] Перевіряючи посвідчення особи, перевірник, крім звичайної загальної перевірки правильності документа, звертає увагу на ті сторінки й місця посвідчення, у яких підроблені бланки посвідчень мають відзначенні в довіднику спотворення. Перевіряючи червоноармійські книжки, уважно переглядають ті їхні сторінки й місця, які відзначено в табличці відмітних ознак [...]”⁷. Особливо наголошувалося, що неодмінною передумовою „користування коротким довідником є інструктування оперативників по всіх його виданнях”⁸.

Діяльність НКВС–НКДБ з вивчення прийомів фальшування документів, що їх застосовували німецькі спецслужби, й вироблення відповідних контрзаходів умовно можна поділити на два періоди: червень 1941 – середина 1943 р. і кінець 1943 – травень 1945 р. У перший період вживано заходів переважно пасивного характеру. Через зазначені вище складнощі й інші об'єктивні причини радянська контррозвідка вимушено обмежувалася вивченням особливостей підробок, виявленням прорахунків і помилок, що їх припускалися розвідувальні центри супротивника. Результати скрупульозно аналізувалися й узагальнювалися в оглядах, рекомендаціях, довідниках, використовуваних під час оперативного навчання й практичної роботи.

Ситуація кардинально змінилася в 1943 р. Насамперед було здійснено організаційні заходи для уніфікації основних документів військово-службовців. Відповідно до наказу

НКО СРСР №319 від 16 грудня 1943 р. проведено обмін посвідчень особи офіцерського складу армії і флоту, а пізніше – особового складу силових відомств. Новий зразок мав єдиний вигляд і був централізованим порядком надрукований у відомчих друкарнях. Кожне посвідчення мало серійний і порядковий номери. Одночасно із заповненням і видачею посвідчення на нього заповнювали контрольний листок, який, залежно від роду й виду військ, зберігався у відповідному управлінні кадрів. В окремих випадках це уможливлювало централізовану й при тому досить швидку перевірку належності документів. Подібних заходів згодом було вжито й щодо червоноармійських книжок.

Поряд з обміном документів почалося активне впровадження „нововведень”, які мали допомагати виявленню підробок. Зокрема на етапі підготовки до друку бланків документів у певних місцях у них передбачалися різні малопомітні похибки: ставили зайві риски, крапки, коми або, навпаки, пропускали їх, робили ширшими або вужчими деякі літери, змінювали їхній нахил, не нумерували одну зі сторінок тощо. Ці похибки в друкованих бланках документів були для перевірників прикметами їхньої автентичності.

Використовувалися також прийоми іншого характеру, наприклад, скріплення сторінок певної серії бланків документів дротом обумовленого металу, розміру, товщини, зміна відстані між скріпками і т. ін. Із застосуванням досить складних технологій структурі паперу, а також колірній гамі обкладинок доку-

ментів надавали таких особливостей, які можна було помітити лише в спеціальних умовах освітлення або ж огляду під визначеним кутом. Ці заходи дали свій результат. Супротивник, особливо попервах, доволі часто попадався навіть на елементарному, скажімо, скріплював підроблені документи нержавним дротом замість звичайного.

Кожній серії і групі номерів бланків документів відповідали тільки їм притаманні особливості. Залишалося налагодити контроль і оперативну розробку підозрюваних. „З-поміж описаних у випуску 1 збірника „Матеріалів з розпізнавання підроблених документів” різновидів фіктивних посвідчень особи начскладу ЧА, – писав полковник Палкін, – дотепер (на вересень 1943 р. – А.Ч.) німецька розвідка використовує

такі різновиди їх: У-1, У-2, У-3, У-6, У-7, У-8, У-9 (класифікація НКДБ. – А.Ч.).

Не трапляється більше різновидів У-4 і У-5. Знову з'явилися 9 різновидів посвідчень особи, описаних у цьому збірникові під номерами: У-17, У-17а [...] (до У-24 включно. – А.Ч.).

В описі кожного документа наведено основний відмітний знак, ілюстрований збільшеною репродукцією його. Додаткові ознаки наведено без малюнка, бо вони допоміжні й зорове запам'ятовування їх зайве. **Основні відмітні ознаки для використовуваних нині німецькою розвідкою підроблених посвідчень особи начскладу ЧА підсумовано в нижче поданій таблиці**⁹.

Наводимо її тут в оригінальній формі.

Шифр	Цвет обложки	Типографский знак	Основные отличительные признаки
У-1	Красный коленкор	Заказ №2052 м	Стр. 6, искажение слова „район” рапон
У-2	Темно-малиновый коленкор	Заказ №5707-41 г.	стр. 7, точка у буквы т в слове „также”
У-3	Серый коленкор	Без тип. знака	стр. 9, две точки под буквой о в слове „отношение”
У-6	Розовый картон	Зак. 2225	стр. 2, вместо буквы г буква т в словах „с какого времени”
[...] У-17а	Светло-серый коленкор	Зак. 214	стр. 5, пункт 6 – вместо „или” напечатано „или”
У-24	Ярко-красный коленкор	Зак. 228	стр.10, в слове „удостоверение” вместо буквы и – буква п

Такі фіктивні
документи
німецькі
спецслужби
видавали своїм
агентам

В іншому розділі збірника відзначалося, що „серед підроблених документів [...] трапилось кілька екземплярів посвідчень особи, виданих у Московському військовому окрузі. Цей різновид підробки виконаний німецькою розвідкою дуже ретельно, без істотних дефектів у літерах і словах. Основна відмінність від автентичних полягає в тому, що підроблені бланки виготовлено не друкарським способом, а літографією. Для оперативних працівників, що не володіють достатнім досвідом у ділянці експертизи, встановлення в цьому разі фіктивності може становити значні труднощі. Подаючи

низку допоміжних відмітних ознак підробки, при виявленні такого посвідчення ми рекомендуємо, по-перше, ретельно вивчати всі документи особи, що перевіряється, і, по-друге, коли є можливість, направляти їх для остаточної експертизи у відділ „Б“ НДБ СРСР”¹⁰.

Основними відмітними ознаками фальшивок значилася незвична шорсткість обкладинки, шорсткість і матовість сторінок посвідчення, скріпки з нержавної сталі, формат 5,9 x 7,6 см, тимчасом як оригінали не мали сталого формату.

Аналогічно класифікувалися й описувалися підробки червоноар-

мійських книжок, вимог на військові перевезення, паспортів, речових книжок командного складу, партійних і комсомольських квитків та інших документів. Так, при встановленні автентичності комсомольських квитків рекомендувалося враховувати такі відмітні ознаки:

1. Смугастість обкладинки квитка, що виявляється, коли розглядати її в скісному освітленні.

2. Груба нумерація квитків (товсті штрихи із затисками фарби)¹¹.

Були в роботі відділу „Б” і прорахунки. У квітні 1944 р. його керівництво інформувало про потребу внести виправлення до збірника №3 (ст. 33 а): „Внаслідок неправильної інформації, отриманої від друкарні видавництва „Боец РККА”, у збірнику допущено помилку: червоноармійська книжка з друкарським знаком – „Типография издательства „Боец РККА“. „Заказ №3800” – має не вигаданий номер, а справжній. Отже, для розпізнавання виготовлених німецькою розвідкою фіктивних бланків, які мають такий самий номер замовлення, надалі слід керуватися новими відмітними ознаками, а саме: стор. 1, у слові „книжек” замість літери „е” – літера „с”; стор. 5, у словах „За что награжден” замість літери „г” – дві крапки; стор. 6, у слові „шинель” під літерою „ш” – крапка.

Висновок про фіктивність слід робити тільки в тих випадках, коли одночасно наявні всі три зазначені відмітні ознаки”. В іншому випадку (вересень 1944 р.) керівництво відділу „Б” теж визнало помилку: „на сторін-

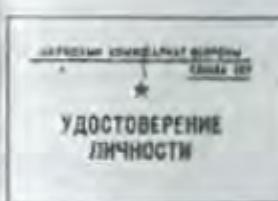
ці 31 випуску III в таблиці, в останній колонці зазначено, що основною відмітною ознакою підробки червоноармійської книжки, шифр У-10, є крапка між словами „по” і „Янському”. Насправді ця крапка [...] поставлена між словами „крови” і „по Янському”¹².

Восени 1944 р. видано четвертий збірник, останній у період війни. „Його появу, – пояснювалося в передмові, – зумовлена потребою ознакомити оперативний склад органів НКДБ, НКВС і „Смерш” НКО з тими змінами, що відбулися в документальному забезпеченні агентури німецької розвідки”¹³. Були вони порівняно незначними і зводилися переважно до підробки нових зразків посвідчень особи офіцерів. Відзначалися випадки виявлення у вилучених паспортах слідів знищення ознак підробки (як реакція на описані вище заходи радянської контррозвідки). У цей час було виявлено також невелику кількість нових сферальзованих зразків інших документів (прорахункових командирських книжок, червоноармійських книжок та ін.). „Всі інші документи – підкреслювалося в передмові до четвертого збірника, – паспорти, членські квитки ВКП(б) і ВЛКСМ, речові книжки, різноманітні бланки приписів про відрядження, довідки евакогоспіталів, продовольчі атестати і т.д. і т. ін. – лишилися в основному тими самими, що вживалися німецькою розвідкою раніше (у 1942–1943 рр.).

Ще раз треба підкреслити: перевірку документів доцільніше про-

Удостоверение личности
(Народный Комиссариат Обороны СССР)

Общий вид в книжке:

Обложка из цветной глянцевой бумаги

Размер 4,8×7 см

Трансферный знак на внешней странице:
МА 30 Знак № 36 102-С

Основной надпечаточный признак:

Страница 11, пункт 4

+ слова "документировано" инициалы буров и буров к.

4. В случае утери удостоверение заменяется новым, с соблюдением установленного порядка

Дополнительные надпечаточные признаки:

Страница 5, пункт 8: слова "документ" инициалы начальника штаба.

Страница 7: слова "буров и в стране" инициалы начальника штаба.

Страница 10: инициалы начальника штаба и инициалы "документировано" в строке

Удостоверение личности
Общий вид в книжке

Обложка изображена, красного цвета

Размер 6×8,2 см

Типографский знак на последней странице:
А101805 Знак 3143 1-я Общаяная тка

Основной надпечаточный признак:

Страница 4

слова "Приват, действующий" в слове "лиц" бумаги и инициалы изображены в скобках и отпечатаны на тонких листах из других бумаг в зеркальном

ПРАВИЛА,

заключающие в отношении удостоверения лиц начальствующего соединения

Дополнительные надпечаточные признаки:

Страница 1: инициалы в строке "Личник" изображены бумаги в строке "другом".

Страница 5: инициалы Т "Личник" изображены изображены бумаги в строке "другом".

Страница 10: инициалы "Приват, действующий" в строке "лиц" бумаги и в строке "другом" изображены бумаги в

водити шляхом ретельного вивчення всіх основних документів, що засвідчують особу [...] Перевірка не одного, а кількох документів потрібна через те, що останнім часом відзначено випадки використання німецькою розвідкою деяких автентичних бланків..."¹⁴

Важливим елементом екіпірування німецьких агентів і диверсантів були радянські відзнаки. У перший період війни нагороджених було небагато. Медаль, а поготів орден викликали повагу. Тож невипадково німці влаштували справжнє полювання за радянськими нагородами. Спеціальні команди знімали їх з убитих, відбирали в поранених, а також військовополонених.

Проте німецькі агенти здебільшого користувалися підробками. Це пояснюється двома причинами: браком потрібної кількості справжніх

**Фіктивні документи
із зазначенням основних
і додаткових ознак підробки**

радянських орденів і медалей, а головне – вмістом у них дорогоцінних металів. Так, медалі „ХХ років Робітничо-Селянської Червоної армії”, „За відвагу”, „За бойові заслуги”, ордени Червоної Зірки й Слави III ступеня були срібними. При виготовленні орденів Леніна, Червоного Прапора, Вітчизняної війни і Слави I і II ступенів та інших використовувалися платина, золото й позолочене срібло. Наприклад, вага дорогоцінних металів в ордені Леніна (платина, золото) дорівнювала 45,5 гр., Червоної Зірки (срібло) – 37,6 гр., у медалях „За відвагу”, „За бойові заслуги” (срібло) – відповідно 29,2 і 21,68 гр.

Зважаючи на можливість вилучення зі здобутих радянських орденів

Документ,
вилучений
у диверсanta
І. Савінкова

і медалей дорогоцінних металів, німецькі спецслужби видавали оригінали нагород лише найважливішим своїм агентам. Так, до екіпірування агента Шила, який під виглядом майора „Смершу” Тавріна мав вчинити терористичний акт стосовно радянського керівництва, належали Золота Зірка Героя, орден Леніна та інші високі нагороди СРСР.

Практику німецьких спецслужб щодо підробки радянських нагород вивчав уже згадуваний відділ „Б” НКДБ СРСР. У липні 1944 р. нарком держбезпеки СРСР затвердив підготовані співробітниками відділу „Матеріали з розпізнавання підроблених орденів і медалей СРСР, виготовлених німецькою розвідкою”. Упорядковані в збірник „Матеріали ...” було надіслано наркомам державної безпеки й внутрішніх справ союзних і автономних республік, начальникам краївих і обласних управлінь НКДБ і НКВС, управлінню контррозвідки

„Смерш” НКО СРСР, інших спеціальних органів.

У передмові до збірника зазначалося, що „німецька розвідка засилає в наш тил свою агентуру під виглядом командирів і бійців Червоної Армії, забезпечуючи цю агентуру для її прикриття відповідним обмундируванням, фіктивними документами, а подеколи підробленими орденами й медалями СРСР. Нині закінчено вивчення відібраних у німецької агентури орденів і медалей [...] Виявилось, що вони здебільшого не справжні, а підроблені. Відмітні ознаки підроблених нагород можна порівняно легко встановити, що дає додаткові можливості щодо перевірки осіб, підозрюваних у належності до німецької розвідки й у справі викриття ворожої агентури [...]”¹⁵.

Тут наводилися й ознаки підробки нагород, які найчастіше вилучають в німецьких агентів, – орденів Леніна, Червоної Зірки, медалей „За

*Агент Таврін
(Шило) із
заступником
начальника
відділу
Шостого
управління
імперської
безпеки
штурмбан-
фюрером СС
доктором
Грейфе*

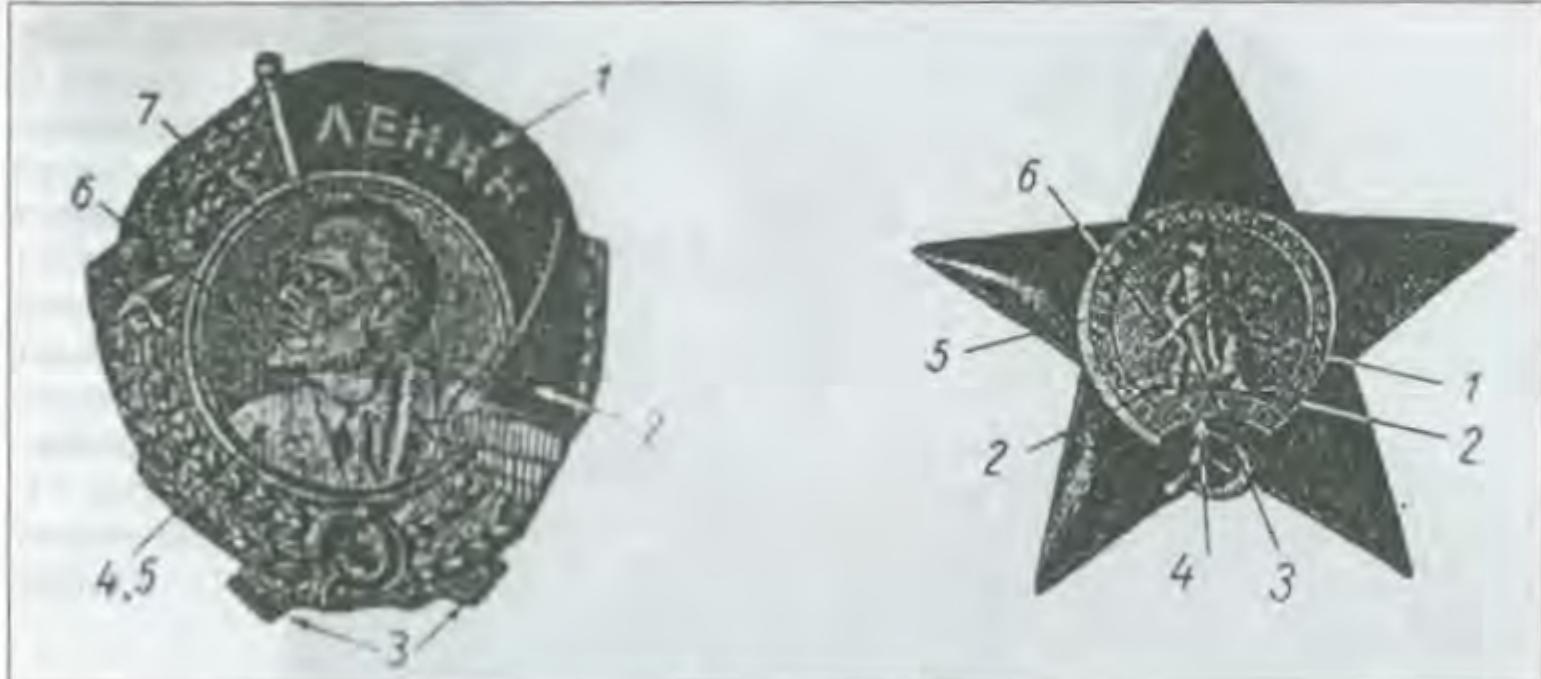
відвагу”, „За бойові заслуги”, „За оборону Сталінграда”, а також колодок для стрічок. Перевірку рекомендувалося робити за ознаками, зазначеними в збірнику, насамперед звертати увагу на основні відмітні риси, а потім розглядати другорядні. „По кожному ордену й медалі, – наголошувалося в „Матеріалах...”, – подано опис автентичних і, паралельно, підроблених зразків, причому, щоб полегшити розпізнавання підробки, виділено найлегше встанововані відмітні ознаки фіктивних зразків”¹⁶.

Який же вигляд мали підроблені нагороди? Орден Леніна, вагою близько 31 гр., виготовляли з визолоченого срібла. Кріпильний механізм не відповідав оригіналові. Червона емаль (на прапорі) й платинове погруддя (сірий колір) відрізнялися від оригіналу і якістю, і відтінком. Проте основними відмітними ознаками були такі: літери напису „Ленін” –

ширші; загорнений кінець прапора – більший і пологіше загнутий; кінці колосків – довші; погруддя мало відмінності в рисунку (плечі, вухо, ніс, борідка, борти піджака, краватка); обідок довкола нього покритий сірою емаллю (на оригіналі – червоною).

Підроблену (посріблену) Червону Зірку (вагою 26–27,5 гр.) штампували з міді з невеликою домішкою цинку. Крім тих самих хиб, що і в ордені Леніна (кріпильний механізм, колір емалі та ін.), відмінності, порівняно з оригіналом, були ще в рисунку фігури червоноармійця з гвинтівкою – абверівці (судячи з усього, це вони виготовляли підробки) замість чобіт узули його в... черевики. Коліно правої ноги мало сильно виражений нахил, а приклад гвинтівки – значно більший. Кисті правої руки практично не було видно.

Підроблені медалі „За відвагу” й „За бойові заслуги” (штампування) містили той самий метал, що й Чер-

Підроблені ордени Леніна й Червоної Зірки із зазначенням відмітних ознак підробки

вона Зірка. Вага їх коливалася від 17 до 22 гр. Щоб надати медалям вигляду, ніби вони побували в „боях”, їх трохи заоксидовували. Це інколи спричинювало провал агентів – коли медаль носили, срібло на опуклих місцях стиралося й проступала пожовкість.

У підробленій медалі „За відвагу” були розбіжності з оригіналом у зображені танка й літаків, а в медалі „За бойові заслуги” – гвинтівки й шаблі.

Недбало виготовляли й складові. Так, колодки й стрічки не відповідали стандартові монетного двору. Іноді фальшивки кріпили до справжніх колодок.

З усіх фальшивок медаль „За оборону Сталінграда”, очевидно, виглядала найвірогіднішою. Як і оригінал, її виготовляли з латуні з домішкою міді.

Відомостей про кількість сфальшованих німецькими спецслужбами орденів і медалей СРСР ми не маємо. Спираючись на непрямі дані, можна

стверджувати, що за роки війни їх виготовлено 20–25 тисяч. У такий спосіб нацисти заощадили кілька кілограмів платини, десятки кілограмів золота і сотні кілограмів срібла.

ПРИМІТКИ

¹ Голицын П.А. Записки начальника военной разведки. – Москва, 2002. – С. 15.

² Там само. – С. 13.

³ Архів Управління МВС України в Дніпропетровській області. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 48. – Арк. 17, 18.

⁴ Там само. – Арк. 20.

⁵ В поединке с аввером. – Москва, 1968. – С. 88–90.

⁶ Архів Управління МВС України в Дніпропетровській області. – Ф. 13. – Оп. 1. – Спр. 50. – Арк. 31, 32.

⁷ Там само. – Арк. 41, 42.

⁸ Там само.

⁹ Там само. – Арк. 50–52.

¹⁰ Там само. – Арк. 57.

¹¹ Там само. – Арк. 60.

¹² Там само. – Арк. 31, 59.

¹³ Там само. – Спр. 51. – Арк. 21, 22.

¹⁴ Там само. – Арк. 27.

¹⁵ Там само. – Спр. 46. – Арк. 15.

¹⁶ Там само. – Арк. 18.